

Adnoddau Cyfathrebu Cryno ar Gyfraddau Diagnosis o Ddementia

PENNOD 2 – Diagnosis Dementia
Adnodd Codi Ymwybyddiaeth

Deall **Gofalgar** Pwysig Posibilrwydd Dyfeisgar

Yn grymuso **Gobaith** Rhoi boddhad Cyfathrebu Cefnogol

Cynnwys

Cyflwyniad 4

2.1	Gweithgaredd Ymgysylltu a Chyfathrebu	4
2.2	Y Cyd-destun a'r Nodau	4
2.3	Gweithredu a Gwerthuso	7
2.4	Adnoddau eraill gan bartneriaid	7

Atodiad 1 10
Dementia: Pam gwneud diagnosis? Pam bod hyn y bwysig?

Atodiad 2 12
Dementia? Manteision diagnosis amserol

Atodiad 3 14
Canllawiau Mesur

Cefnogol
Posibilrwydd
Rhoi boddhad
Dyfeisgar
Cyfathrebu
Gyda'n gilydd
Tosturiol
Pwysig
Yn grymuso
Gofalgar
Gobaith
Deall

Cyflwyniad

2.1 Gweithgarwch Ymgysylltu a Chyfathrebu

"Beth yw hyn... ac ar gyfer **pwyl** y mae hyn?"

Mae Gwelliant Cymru wedi gweithio gyda Gwasanaethau Asesu Cof (GAC), sefydliadau a phobl sy'n byw gyda dementia i greu gweithgareddau ac adnoddau gwella cyfathrebu. Mae'r adnoddau hyn wedi'u datblygu ar gyfer Ffrwd Waith Ranbarthol GAC, Arweinwyr Tîm GAC a Rheolwyr Meddygfeydd Teulu, timau a phartneriaid gan gynnwys Cymdeithas Alzheimer's Cymru.

Mae Pennod 2 yn canolbwyntio ar Ddiagnosis Dementia ac mae'n codi ymwybyddiaeth o'r adnoddau cefnogi sydd ar gael i'r gweithlu, pobl â dementia, gofalwyr a'r cyhoedd.

2.2 Y Cyd-destun a'r Nodau

"Pam gweithredu... y **Gweithgaredd** hwn?"

Mae'r Cynllun Gweithredu Dementia (2018) yn nodi bod angen i gyfraddau diagnostig dementia yng Nghymru gynyddu 3% yn flynyddol o'r gyfradd isel a gofnodwyd o 53%. O gymharu â'r tair gwlad arall, cyfradd ddiagnostig dementia Cymru oedd yr isaf a gofnodwyd, yn arwyddocaol mae 20% yn is na'r gyfradd ddiagnostig dementia o 73% yng Ngogledd Iwerddon (2017/18).

Mae'r data'n awgrymu ei bod yn bosibl bod 46.9% o bobl sy'n byw yng Nghymru nad ydynt wedi cael diagnosis ffurfiol o ddementia ac nad ydynt o bosibl wedi cael mynediad at ymyriadau lleihau risg, ataliol, cynyddu sgiliau ac ymyriadau llesiant iechyd gwybyddol priodol, sy'n cynnwys ymyriadau seicogymdeithasol a ffarmacolegol priodol.

Mae data o 2019-20 o'r QAIF (Fframwaith Gwella Sicrwydd Ansawdd) yn dangos y tueddiadau canlynol:

Fframwaith Sicrhau Ansawdd a Gwella (QAIF) 2019-20

Amcangyfrif o nifer y bobl 65 oed neu hŷn sydd â dementia sydd heb ddiagnosis yn ôl bwrdd iechyd lleol 2019-20

Bwrdd iechyd lleol	Y nifer sydd wedi cael diagnosis (Y Fframwaith Sicrhau a Gwella Ansawdd)	Dynion: â dementia (CFAS II)	Menywod: â dementia (CFAS II)	Pobl: â dementia (CFAS II)	Y nifer sydd heb gael diagnosis (CFAS II - Y Fframwaith Sicrhau a Gwella Ansawdd)	% sydd wedi cael diagnosis (QAIF/CFAS II)
Cymru	22,005	15,360	26,097	41,457	19,451	53.1%
Bwrdd Iechyd Prifysol Bae Abertawe	2,798	1,773	3,201	4,974	2,175	56.3%
Bwrdd Iechyd Addysgu Powys	981	875	1,439	2,314	1,333	42.4%
Bwrdd Iechyd Prifysol Hywel Dda	2,859	2,309	3,733	6,043	3,184	47.3%
Bwrdd Iechyd Prifysol Cwm Taf Morgannwg	2,733	1,979	3,284	5,263	2,530	51.9%
Bwrdd Iechyd Prifysol Caerdydd a'r Fro	3,269	1,787	3,409	5,195	1,927	62.9%
Bwrdd Iechyd Prifysol Betsi Cadwaladr	5,268	3,883	6,429	10,312	5,044	51.1%
Bwrdd Iechyd Prifysol Aneurin Bevan	4,097	2,754	4,602	7,356	3,259	55.7%

Ffynhonnell: Fframwaith Sicrhau Ansawdd a Gwella (QAIF), dewisiadau astudiaeth CFAS II, amcangyfrifon poblogaeth canol blwyddyn 2019 SYG

Nod **Llwybr Safonau Dementia Cymru Gyfan (2021)** yw sicrhau, pan fydd unigolyn yn cael diagnosis o ddementia, ble bynnag y mae'n byw yng Nghymru, ei fod yn cael amrywiaeth o ymyriadau, gofal a chymorth a fydd yn ei alluogi i wneud y gorau o'i sgiliau, ei alluoedd ac ansawdd ei sgiliau bywyd. Mae'r cyfathrebiad hwn yn canolbwyntio ar **Safon 3** ond mae hefyd yn cysylltu ac yn cyd-fynd â phob un o'r 20 safon.

Mae **Pennod 1** o'r gyfres cyfathrebu byr yn rhoi gwybodaeth ac adnoddau sy'n cefnogi pwysigrwydd defnyddio codau READ dementia i nodi'r boblogaeth sy'n cael diagnosis o ddementia yn rhanbarthau Cymru.

Mae **Pennod 2** yn cefnogi'r angen i wella'r ymwybyddiaeth o ddementia, i alluogi a chefnogi'r cyhoedd a'r gweithlu i adnabod a chymryd y camau i geisio cyngor a chymorth ynghylch dementia.

Sicrwydd...
a Gwelliant"

Mae'r Cynllun Gweithredu Dementia (2018) yn nodi'r angen i wella'r gwaith o godi ymwybyddiaeth am ddementia gyda'r uchelgais i Gymru ddod yn genedl sy'n deall dementia. Mae gweithio i gyflawni'r weledigaeth hon yn ofynnol, gan fod yn glir ynghylch sut, ble a pham y mae'n bwysig cael asesiad a chael diagnosis amserol. Wrth gyflawni hyn bydd yn galluogi pobl ledled Cymru i dderbyn y gofal a'r cymorth a amlinellir yn Llwybr Safonau Dementia Cymru.

Yr arwyddion cynnar mwyaf cyffredin o ddementia yw colli cof a gostyngiad mewn galluoedd ymarferol sy'n arwain at dynnu'n ôl o weithgareddau gwaith neu gymdeithasol.

Roedd gwybod ble i ddechrau, ble i gael cymorth a chefnogaeth ynghylch dementia yn thema allweddol a nodwyd yn yr ymgynghoriad i ddiffinio Llwybr Safonau Gofal Dementia Cymru Gyfan 2021. Mae'r angen am gyfathrebu clir a rôl y Meddyg Teulu yn y llwybr hwn yn hollbwysig i gael mynediad at y gofal a'r cymorth cywir.

Mae gofal dementia effeithiol yn gofyn am wasanaethau iechyd a chymdeithasol integredig, gan alluogi pobl sy'n byw gyda dementia a'u gofalwyr i gael mynediad at asesiad, gofal a chymorth dementia. Mae dementia yn gyflwr cymhleth ac felly bydd angen ymatebion cydgysylltiedig ar draws y llwybrau clinigol ar gyfer Meddygon Teulu, Nyrsys, Gweithwyr Proffesiynol Perthynol i Ofal Iechyd, Gwyddonwyr Gofal Iechyd, Gweithwyr Cymdeithasol a grwpiau a sefydliadau proffesiynol eraill ac eraill i ddarparu gofal a chymorth drwy gydol y cyfnodau gwahanol o ddementia.

Bydd codi ymwybyddiaeth o arwyddion cynnar dementia, pwysigrwydd diagnosis a chael mynediad at asesiad ar draws y gweithlu yn helpu i wella mynediad at ofal a chymorth gwell (Llywodraeth Cymru, 2018-2022).

I gyd-fynd â'r ymgyrchoedd ymwybyddiaeth dementia presennol, mae strategaethau ac adnoddau gan Gyfeillion Dementia, Cymdeithas Alzheimer's Cymru, Cymunedau sy'n Deall Dementia a Alzheimer's Disease International, wedi'u datblygu i gynorthwyo rhanbarthau i hyrwyddo negeseuon allweddol i'r cyhoedd a'r gweithlu am bwysigrwydd diagnosis a chodi ymwybyddiaeth o ddementia.

Nod Pennod 2 yw:

- Cefnogi sgwrs a chynorthwyo perthnasau a gweithio mewn partneriaeth ar draws cymunedau a gwasanaethau o fewn y rhanbarthau am bwysigrwydd diagnosis a gofal dementia.

Cynyddu dealltwriaeth ac ymwybyddiaeth y cyhoedd o symptomau dementia a ble i gael cymorth os ydynt yn pryderu am anawsterau gwybyddol.

- Cynyddu dealltwriaeth o fewn y gweithlu am bwysigrwydd a manteision cael diagnosis dementia amserol.
- Cefnogi gwella ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o ddementia ar draws y gweithlu a'r cyhoedd
- Helpu i adnabod pobl sydd efallai'n cael trafferth gyda nam gwybyddol i'w galluogi i gymryd y camau i gael mynediad at ofal a chymorth.
- Galluogi rhanbarthau i nodi'r grŵp poblogaeth hwn a thrwy hynny gefnogi gwell canlyniadau iechyd a gofal i bobl sy'n byw gyda dementia a'u cefnogwyr

2.3 Gweithredu a Gwerthuso

"Pam gweithredu... this Gweithgaredd hwn?"

Bydd defnyddio'r adnoddau cryno yn galluogi rhanbarthau i ganolbwyntio ar waith gwella wedi'i dargedu fel y gallant gefnogi gweithredu, lledaeniad ac ehangu effeithiol wrth fesur yr effaith.

Ar hyn o bryd, dylai rhanbarthau fod yn adolygu eu cyfraddau atgyfeirio i Wasanaethau Asesu Cof ynghyd â chyfraddau diagnostig dementia. Lle mae data yn dangos pryderon, dylai rhanbarthau fod yn rhoi gweithgarwch gwella ar waith i gefnogi gwelliant mewn meysydd a nodwyd.

Bydd gweithgareddau cryno ychwanegol yn cael eu hychwanegu at yr adnodd hwn wrth i'r angen gael ei nodi gan grŵp llywio GAC. Mae adnoddau a gweithgareddau yn cyd-fynd â mentrau sydd eisoes yn bodoli, er enghraifft, Cymdeithas Alzheimer's Cymru, Cyfeillion Dementia a Chymunedau sy'n Deall Dementia.

2.4 Adnoddau eraill gan bartneriaid

Efallai y bydd rhanbarthau hefyd am ystyried defnyddio mathau eraill o bosteri ac adnoddau i hysbysebu unrhyw gymorth lleol y mae sefydliadau eraill yn ei ddarparu e.e. Cymdeithas Alzheimer's, Materion Dementia yn Mhowys a Llinell Gymorth Genedlaethol Dementia.

Gallwch ddod o hyd i wybodaeth am ddod yn Ffrind Dementia, yn sefydliad a chymuned sy'n deall dementia trwy **Gymdeithas Alzheimer Cymru**.

Mae'r holl adnoddau a restrir isod i'w gweld ar dudalennau dementia gwefan **Gwelliant Cymru**.

Os oes gennych chi adnoddau ychwanegol i'w rhannu ag eraill, e-bostiwch nhw i PHW.ImprovementCymruDementia@wales.nhs.uk.

Cefnogol
Posibilrwydd
Rhoi boddhad
Dyfeisgar
Cyfathrebu
Gyda'n gilydd
Tosturiol
Pwysig
Yn grymuso
Gofalgar
Gobaith
Deall

Pennod 2: Adnoddau Cyfathrebu Cryno

Beth sydd wedi'i gynnwys yn y cyfathrebiad hwn

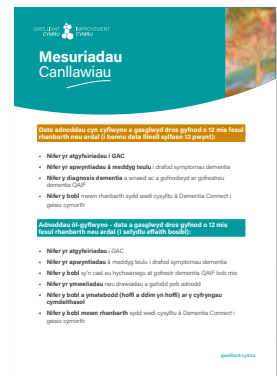
Manteision diagnosis amserol

Jpegs / Poster / taflen i'w harddangos mewn Meddygfeydd, archfarchnadoedd, trafnidiaeth gyhoeddus, lleoliadau cymunedol, hysbysebion teledu a radio, cefn drws y toiled, canolfannau chwaraeon, llyfrgelloedd, lleoliadau chwaraeon, tafarndai a bwytai, fferyllfeydd, mannau y gall pobl aros, ardaloedd cymunedol ac sy'n gysylltiedig â gwaith cymunedau sy'n deall dementia. Eglurir y rhesymau dros bwysigrwydd diagnosis amserol

Canllawiau Mesur

Eitemau data a awgrymir y dylid eu casglu er mwyn canfod effaith adnoddau.

Dementia: Pam gwneud diagnosis?

Jpeg arbedwr sgrin / Poster / Cylchlythyr / clip ar gyfer y cyfryngau cymdeithasol
Bl mewnol ar gyfer y gweithlu. Wedi'i ddarlunio i gefnogi dealltwriaeth o bwysigrwydd atgyfeirio pobl i gael asesiad at y meddyg teulu pan nodir newidiadau ymddygiad a gweithrediad gwybyddol.

Pwy ddylai fod yn defnyddio'r adnoddau hyn?

Manteision diagnosis amserol – Mae hwn yn adnodd i'r cyhoedd a dylai'r rhanbarth ei ddefnyddio i hyrwyddo ar draws y cymunedau.

Dementia: Pam gwneud diagnosis? – Mae hwn yn adnodd i'r gweithlu a ddylai gael ei ddefnyddio gan sectorau iechyd a gofal cymdeithasol y rhanbarthau gan gynnwys cymunedol, timau adnoddau, gofal sylfaenol ac eilaidd a chlinigau arbenigol, cleifion mewnol a meysydd gwasanaethau cymdeithasol. Dylid targedu adnoddau at y gweithlu ar draws y system, ym mhob maes lle gall clinigwyr ddod i gysylltiad â phobl a allai fod yn cael trafferth â nam gwybyddol ac nad ydynt wedi cael diagnosis o ddementia o reidrwydd.

Canllawiau Mesur – Arweinwyr ffrydiau gwaith, timau cyfathrebu rhanbarthol a phartneriaid i sefydlu effaith yr adnoddau.

Pam ddylech chi fod yn defnyddio'r adnoddau hyn?

- **Cynyddu dealltwriaeth ac ymwybyddiaeth y cyhoedd** o symptomau dementia a ble i gael cymorth os ydynt yn pryderu am anawsterau gwybyddol.
- **Cynyddu dealltwriaeth o fewn y gweithlu** am bwysigrwydd a manteision cael diagnosis o ddementia.
- **Cynyddu dealltwriaeth ac ymwybyddiaeth** o fanteision diagnosis amserol.
- **Cefnogi gwella ymwybyddiaeth o ddementia** a dealltwriaeth ar draws y gweithlu a'r cyhoedd
- **Helpu i adnabod pobl** sydd efallai'n cael trafferth gyda nam gwybyddol i'w galluogi i gymryd y camau i gael mynediad at ofal a chymorth.

Cefnogol
Posibilrwydd
Rhoi boddhad
Dyfeisgar
Cyfathrebu
Gyda'n gilydd
Tosturiol
Pwysig
Yn grymuso
Gofalgar
Gobaith
Deall

Atodiad 1

Dementia: Pam gwneud diagnosis?
Pam bod hyn y bwysig?

Dementia

Pam gwneud diagnosis?

Pam bod hyn y bwysig?

Bydd deall anghenion y boblogaeth leol yn llywio'r gwaith o gynllunio gwasanaethau i gefnogi gwell canlyniadau iechyd a gofal cymdeithasol i bobl sy'n byw gyda dementia a'r rhai sy'n eu cefnogi.

Ni waeth pa gam o ddementia sydd dan sylw, mae'n bwysig sicrhau bod pobl yn gallu cael mynediad at asesiad i gefnogi diagnosis, os dymunir. Pan ac os bydd angen hyn, bydd yn rhoi amser a chefnogaeth i'r unigolyn, y teulu, y cefnogwr neu'r gofalwr i wneud y canlynol:

- Gwneud synnwyr o'r sefyllfa
- Manteisio ar ymyriadau ffarmacolegol sydd ar gael ac, yn bwysicach na dim, ymyriadau nad ydynt^[1] yn ffarmacolegol sy'n gwella ac yn cynyddu sgiliau a galluoedd gwybyddol i'r eithaf
- Cefnogi gwell ansawdd bywyd
- Galluogi mynediad i gyngor ac ymyriadau lleihau risg
- Cael mynediad at wybodaeth, adnoddau a chefnogaeth gan y gwasanaeth medrus cywir
- Galluogi cysylltiadau ag eraill mewn sefyllfa debyg i ddarganfod beth sy'n gweithio iddyn nhw
- Cael mynediad at fudd-daliadau, cymorth cymdeithasol a rhwydweithiau
- Ystyried cyfarwyddebau ymlaen llaw, cynllunio ar gyfer y dyfodol, adolygu eu sefyllfa ariannol a gwneud penderfyniadau am faterion cyfreithiol
- Galluogi gweithwyr i wneud addasiadau rhesymol os ydynt yn gweithio

Llwybr Safonau Gofal Dementia Cymru Gyfan 2021 - Gwella Gofal Dementia Gyda'n Gilydd

Atodiad 2

Dementia? Manteision diagnosis amserol

Dementia

Manteision diagnosis amserol

- **Gwneud y mwyaf** o ansawdd eich bywyd i fyw eich bywyd gorau.
- **Cymryd rheolaeth** a chynllunio ar gyfer y dyfodol.
- **Egluro** i'ch teulu, ffrindiau a chydweithwyr beth sydd wedi newid yn eich bywyd a sut y gallant eich helpu.
- **Deall** beth mae eich diagnosis yn ei olygu a'r cymorth a'r cyngor sydd ar gael i chi.
- **Cymorth** i wneud synnwyr o'ch sefyllfa.
- **Cael mynediad** at wybodaeth, adnoddau a chefnogaeth i chi'ch hun a'r rhai sy'n agos atoch.
- **Manteisio ar y** cymorth, y cyngor a'r therapïau sydd ar gael a allai wneud y gorau o'ch sgiliau a'ch galluoedd.
- **Cysylltu** ag eraill a chyrchu cefnogaeth cymheiriaid.

Os ydych chi'n poeni am ddementia, siaradwch â'ch meddyg teulu

Mae llawer o bethau ymarferol y gellir eu rhoi ar waith i'ch cefnogi i fyw eich bywyd.

Atodiad 3

Canllawiau Mesur

Mesuriadau Canllawiau

Data adnoddau cyn cyflwyno a gasglwyd dros gyfnod o 12 mis fesul rhanbarth neu ardal (i bennu data llinell sylfaen 12 pwynt):

- **Nifer yr atgyfeiriadau i GAC**
- **Nifer yr apwyntiadau â meddyg teulu** i drafod symptomau dementia
- **Nifer y diagnosis dementia** a wnaed ac a gofnodwyd ar gofrestrau dementia QAIF
- **Nifer y bobl** mewn rhanbarth sydd wedi cysylltu â Dementia Connect i geisio cymorth

Adnoddau ôl-gyflwyno - data a gasglwyd dros gyfnod o 12 mis fesul rhanbarth neu ardal (i sefydlu effaith bosibl):

- **Nifer yr atgyfeiriadau i GAC**
- **Nifer yr apwyntiadau** â meddyg teulu i drafod symptomau dementia
- **Nifer y bobl** sy'n cael eu hychwanegu at gofrestr dementia QAIF bob mis
- **Nifer yr ymweliadau** neu drawiadau a gafodd pob adnodd
- **Nifer y bobl a ymatebodd (hoffi a ddim yn hoffi) ar y cyfryngau cymdeithasol**
- **Nifer y bobl mewn rhanbarth** sydd wedi cysylltu â Dementia Connect i geisio cymorth

